

Botanikerne og græsk-latinske plantenavne

af Peter Wagner

I sin bog '*Dette må undersøges nærmere*'- *Theofrast og botanikkens grundlæggelse* (2003) meddeler forfatteren, Chr. Gorm Tortzen, at han holder sig "langt væk fra det hvepsebo, der hedder 'identifikation af antikke plantenavne'". Det er sikkert klogt, da disse identifikationer kan være sikre, usikre og vilde skud i tågen. Det er der gode forklaringer på, og jeg skal i det følgende meddele nogle af dem. Jeg skal dog forudskikke den bemærkning, at jeg som botaniker må se anderledes på dette spørgsmål end filologer formentlig gør og derfor måske kan trætte med forhold, der af disse lærde betragtes som trivialiteter.

Da latin var det sprog, lærde indtil det 18. århundredes sidste del overvejende benyttede, blev det også det sprog, beskrivelser af planter og deres anvendelse affattedes på fra romersk kejsertid i Vesteuropa. I det græksprogede Østromerske Rige bevaredes de store medicinske forfattere rimeligt ubsværet, oversættelsesfejl og -misforståelser optrådte af gode grunde ikke. Til gengæld udarbejdedes forskellige oversigtsværker til brug for læger og agerbrugere, og i disse forekommer adskillige misforståelser. Den form, i hvilken Hippokrates, Galen og Dioscorides kom til Vesteuropa i den sene middelalder, var imidlertid stærkt ændret, fordi vejen var gået gennem arabiske kilder, som var bearbejdet og oversat flere gange. Da de græske kilder og græsklæsende lærde kom til Italien i årene før og efter Byzans' fald 1453, fik vesteuropæiske lærde i løbet af forbløffende kort tid adgang til udgaver af Dioscorides, Galen, Hippokrates, Plinius og Theophrast. Det førte til, at botanik i moderne forstand opstod som hjælpevidenskab til medicin. Man sætter ofte botanikkens fødselsdato til 1483, da Theodor Gaza's oversættelse fra 1450'erne af et enkelt Theophrastmanuskript blev trykt i Venedig.¹ De udgaver af klassikerne, der fik den store betydning for denne videnskabs udvikling, kom dog først lidt senere. Udgivelsen af kritisk gennemarbejdede tekster af de medicinske og naturvidenskabelige forfattere indledtes af Hermolao Barbaro (1454-1493) med offentliggørelsen af hans revision af Plinius' naturhistorie *Castigationes Pliniana*e (1493), der naturligvis kaldte andre lærde på banen. Nicolo Leoniceo (1428-1524) diskuterede i *Errores Pliniana*e (1492) uoverensstemmelserne mellem Plinius og Theophrast, hvilket fremkaldte et

1. *Theophrasti de historia et de causis plantarum libros ut latinis legeremus*, Theodorus Gaza 1483. En ældre oversættelse fra arabisk af Michael Scott og fra græsk af William de Moerbeke synes ikke at have haft betydning.

forsvar for Plinius af Pandolfio Collenuccio (1444-1504) i *Defensio Pliniana* (1493?). Derefter fulgte flere tekstbearbejdelser og kommentarer. Af særlig betydning er trykningen af Barbaros oversættelse af Dioscorides (1516) og af hans *Corollarium* (fuldført før 1489). Dette sidste er vel det første arbejde i renaissance, der kan betegnes som ren botanik. Samme år (1516) udkom den oversættelse af Dioscorides, der århundredet ud skulle have ry for at være den bedste, nemlig Jean Ruels (1474-1537), der efterfulgtes af Marcello Vergilio Adrianis (1464-1521) fortolkning, som oversætteren havde fundet nødvendig, fordi han mente, at Barbaro i tvivlstilfælde havde lagt sig for tæt op ad Plinius.

Nu var adskillige af Europas lærde kommet i gang med disse problemer og det var ikke kun de læger, der havde brug for værkerne, der ytrede sig. En lægevidenskabelig litteratur med speciel drejning mod problemer med bestemmelse af planter opstod. Den var nødvendig. Der var modstrid mellem de nye bearbejdelser af de klassiske værker indbyrdes og mellem dem og de ældre latinske oversættelser og bearbejdelser af byzantiske og syrisk-arabiske skrifter, der var kommet til Europa i den sene middelalder via Byzans, via Nordafrika og Sicilien og gennem Spanien. De havde hidtil dannet grundlag for lægeuddannelsen ved mange universiteter, hvor man nu måtte forholde sig til uklarhederne.² Selvom der hos flere lærde var et ønske om at ophøre med at anvende disse værker og de deri givne beskrivelser af planter og droger, kunne dette ikke lade sig gøre, dels fordi man naturligvis måtte undersøge, om de virkelig var så slette, som mange nu mente, de var, da man blev klar over de mange misforståelser, de muslimske lærde havde været ofre for, dels fordi man ikke kunne undlade at benytte de betegnelser, der forekom deri. De havde vist sig særdeles sejlivede hos apotekerne, der importerede mange af deres *simplicia* fra Mellemøsten, og de middelalderlige bearbejdelser blev fortsat optrykt, så de må have været i stadig brug. I middelalderen var flere arabiske kompilationer blevet oversat til latin og udbredt som håndskrifter. I mange af disse oversættelser havde man også oversat de oprindelige græske navne, f. eks. *Leucoion* til *Viola alba*, *Melanion* til *Viola nigra* og *ChrySION* til *Viola aurea*. Da andre oversættere af andre manuskripter havde oversat navnene på anden måde, opstod et hav af forskellige navne for de samme relativt få planter, der optrådte i manuskripterne.³ Man kan derfor ikke undre

2. Reeds, Karen Meier: *Botany in Medieval and Renaissance Universities*. New York & London 1991.

3. Det her nævnte eksempel er taget fra Greene, Edward Lee: *Landmarks of botanical history, Part 1* 1909, genudgivet af Frank N. Egerton 1983, p. 263. Greene anfører flere eksempler; hvor mange navne, der er opstået på denne måde, vides mig bekendt ikke.

sig over, at apotekerne ikke var begejstrede for at forlade de håndbøger, de var vant til. Blandt de mest gennemslagskraftige var stadig *Pandectæ medicinæ*.⁴

Det var af afgørende betydning for lægerne at identificere de planter (*simplicia*), som var omtalt hos de nu kendte klassikere Dioscorides, Theophrast og Plinius, fordi det var planternes virkning, deres *facultates* eller *vires*, lægerne skulle være sikre på at kende, idet meningen jo var at hjælpe og/eller helbrede patienter med dem, og det forudsatte, at det var den rette plante, man benyttede. Det var en pligt, der ikke alene var pålagt lægerne ved den hippokratiske ed, men også ved de reguleringer af apotekervæsenet, der var i mange europæiske lande. De hvilede næsten alle på de forordninger, som den tysk-romerske kejser Frederik II Hohenstaufen (1194-1212-1250) havde udstedt for Syditalien og Sicilien i 1231 og 1240. Det hedder bl. a. herom: "Vi vil, at der beskikkes to fornuftige og pålidelige mænd, som forpligtes ved en af dem personlig aflagt ed ... til at overvåge, at elektuarier, siruper og andre lægemidler fremstilles reglementeret...,"⁵ hvilket nærmere bestemtes i 1240: "en sådan læge skal ... sværge, at han, hvis det skulle komme til hans kundskab, at en apoteker tilbereder mindreværdige præparater, anmelder dette til hoffet ... Apotekerne skal fremstille lægemidlerne på deres egen bekostning under opsyn af læger ..."⁶ Lægeuddannelsen ved universiteterne måtte altså indrettes på, at læger kunne udføre en sådan kontrol.

Uenigheder om fortolkning og identifikation af planter fremkaldte som nævnt mange skrifter og vanskelighederne blev ikke mindre, da en enkelt af dem dristede sig til at udsende et værk med afbildninger af planter. Otto Brunfels' (1464-1534) *Herbarum vivae eicones* er forsynet med fremragende træsnit, desværre er de afbildede planter ikke altid dem, der hører sammen med den tekst, de tillægges. Da Brunfels samtidig forsøgte sig med en delvis reduktion af antallet af navne, var der nu et godt grundlag for at diskutere uenigheder, som blev udnyttet. Jeg skal ikke komme nærmere ind på opbygningen og forsøgene på navneoprydning, som fandt sted i disse værker, der næsten alle i det 16. århundrede havde form af kommenterede Dioscorides-udgaver, men kun nævne to dialoger, der udkom i umiddelbar følge af Brunfels' værk. Euricius Cordus (1484 -1535), der var født i Hessen og blev uddannet

4. Matthæus Sylvaticus: *Liber pandectarum medicine simplicia continens*. Denne bog repræsenterede Salerno-skolens egentlige afslutning.

5. *Liber Augustalis* 1231 i afsnittet "De sciropis et elctuariis", her gengivet efter oversættelsen i Kruse, Poul Reinhardt: *Lægemiddelpriserne i Danmark indtil 1645. En undersøgelse af lovgivningen for fastsættelse af forbrugerprisen på lægemidler*. København 1991. Note 2, p. 255.

6. *Novae Constitutiones* 1240 i afsnittet "De medicis", her gengivet efter oversættelse i Kruse anf. værk note 3, p. 254-55.

som filolog og senere som læge, publicerede i 1534 en dialog, *Botanologicon*. Næsten to år senere (1536) offentliggjorde lægen Antonio Musa Brasavola (Brasavolus 1500 - 1555), der var født i Ferrara, også en dialog, *Examen omnium simplicium*. De havde begge studeret medicin i Ferrara og haft Nicolo Leonicino som lærer. De lægger begge en ramme omkring deres dialog. Cordus, der i sine senere år var lærer ved universitetet i Marburg, har gamle venner fra Erfurt på besøg, Gallus, Niger, Ralla og Megobacchus.⁷ Efter en længere diskussion om planter og droger, hvor de er enige om, at der er stor usikkerhed om identifikationen, foreslår Gallus, at de går ud for at se på planter, hvad Cordus samtykker i og siger, at så kan han jo også lære af dem. Den forbløffede Gallus spørger, hvordan Cordus kan lære af dem, og Cordus svarer: "Hvorfor ikke? Jeg har da ofte lært noget af de simpleste koner og bønder. Jeg skammer mig end ikke ved at belæres af den mindste lille dreng, endnu mindre af så lærde mænd som jer. Lad os derfor gå, når det passer jer, jeg vil ikke tøve, jeg vil dog, som om I ikke var med, ifølge min sædvanlige skik gå ud medbringende en eller anden lille bog. Thi på landet fornøjer det mig især, når jeg med de levende planter for øje, som jeg har læst om hjemme, sammenligner dem med de billeder, jeg har af dem i min hukommelse, og tænker over dem, og undersøger såvel de samme planters navngivning, som også deres virkning efter hvad jeg har fra gamle mennesker, jeg har mødt ..." Gallus siger derpå, at han ville ønske at Brunfels havde gjort det samme, fordi "han har tegnet en god del af sine planter ikke efter videnskabelig udvælgelse og beslutning, men efter almindelige menneskers udpegning og mening". Han oplyser, at det ved han, for han har sammenlignet Brunfels med sin tobinds udgave af Dioscorides. De går så ud i haven og derfra ud på landet.⁸

Brasavola lægger en anden ramme: Han er på tur i bjergene omkring Ferrara, hvor han møder en gammel apoteker, Senex og hans hjælper Herbarus. De har lidt svært ved at genkende hinanden og Herbarus optræder som en disputerlysten student, der i samtalen hele tiden spiller på, at ord er dobbelttydige (man kan næsten høre disputereøvelserne ved universitetet i ordvekslingen). Apotekeren, der har medbragt *Liber pandectarum medicinae*, og samler planter, som han tror er dem, der er omtalt i dette værk, bliver belært af professoren,

7. Johannes Megobacchus (Johannes Meckbach) (1495-1555), Antonius Niger (Antonius Spet?) (ca. 1500-1555), og Johannes Ralla (Johannes Dünwald) (1508-1560). Megobacchus og Niger hørte begge til i den hessiske humanistkreds omkring Eobanus Hessus og var begge oprindelig filologer, der som Cordus selv blev læger af nødvendighed, Ralla var uddannet apoteker og repræsenterede over for de lærde den farmaceutiske praksis. Gallus, den franske Guillaume Bigot (1502-efter 1549) var filolog og digter. Se Peter Dilg: *Das Botanologicon des Euricius Cordus. Ein Beitrag zur botanischen Literatur des Humanismus*. Dissertation. Marburg 1969, p. 69- 85.

8. Cordus, Euricius: *Botanologicon*. Coloniae 1534, p. 26-27.

der har medbragt Dioscorides (efter hans ordvalg at dømme i en græsk udgave). Da apotekerens godkender Dioscorides om autoritet, fordi han er nævnt i *Liber pandectarum*, tvinger Brasavola ham til hele tiden at sammenligne den indsamlede plantes udseende eller lugt med beskrivelsen hos Dioscorides og får ham til at indrømme, at planten ikke passer med beskrivelsen.⁹ I modsætning til Cordus, der konstant er meget forsigtig og tøvende, optræder Brasavola som den overlegne lærer, der vejleder sine studerende. Brasavola benytter permanent en sammenligning mellem plante og beskrivelse og lader de fundne planter bestemme diskussionen. Cordus tager også udgangspunkt i en observeret plante, men lader derefter navnene tage over og går i mange tilfælde fra plante til plante ved navneligheder og fejlbenævnelser og understreger derved den kolosale forvirring, som usikkerhed i benævnelsen har medført. Begge forfatters hensigt er dog at påvise, at indholdet i apotekernes krukke og skuffer ikke svarer til det navn, der står på skuffen eller krukken og at patienternes liv og helbred derved bringes i fare. Deres dialoger viser, at undervisningen i plantekendskab på universiteterne var indrettet på at opfylde det krav, medicinforordningerne stillede til lægerne om at kontrollere varerne i officinerne.¹⁰

Hvor store vanskelighederne med navne var, kan måske illustreres med et lille stykke fra Cordus' *Botanologicon*. Udgangspunktet er diskussion om en plante, som bærer navnet *polemonium*. Cordus begynder med at nævne, at den i en kommentar til Arnoldus de Villanova's *Regimen almarie* (opera omnia vol. 10 note 69) er nævnt som *herba tunici*: "Cordus: Den store Milanese [Villanova] siger i en lille bog, som han har givet titlen *Vejledning i sundhed*, hvor han skriver om at modvirke gift, at *herba tunici* er den, som Dioscorides navngiver *polemonium*. Det kan jeg lige så lidt bekræfte som afkræfte. Gallus: Brunfelsius kalder *polemonia* for *sylvestris ruta*. Cordus: Jeg dømmer ikke om det, jeg ikke ved noget om, den samme bestemmer *hiberis* som *uinctoxicum*; om det er med rette, ønsker jeg meget at vide. Niger: Er denne plante ikke *tithymalus*? Cordus: Således kaldes den rigtignok i dag, Dioscorides anbringer den dog for sig selv ud over sine syv slags *tithymalus* og kalder den *lathyris*, for hvilken i *Pandectae* læses *lattiua* og nedenfor i at andet kapitel *letura*, som om de er forskellige urter, skønt det dog er een og samme, som *Pandectae* også har kaldt *cataputia minor*. Men grækerne bruger formen *catapotia*, altså i flertal, og derved forstår de det, vi

9. Brasavolus, Antonius Musa: *Examen omnium Simplicium medicamentorum, quorum in officiis usus est*. Lugduni 1737.

10. Jeg har nærmere beskrevet begge dialoger og baggrunden for dem i "Læger og apotekere som botanikere i renaissanceen," i *Theriaca. Samlinger til Farmaciens og Medicinens Historie*. Hefte XXXII, 2000. s. 25-64.

kalder piller. Thi idet italienernes bønder i stedet for disse piller bruger denne plantes frugter, der ligner piller, har de givet den [*tithymalus*] dette navn. Ralla: Jeg kunne ligeledes ønske mig at lære *cataputia major* at kende. Cordus: Den har jeg set en enkelt gang i Tyskland, nemlig i Kassel i haven hos Johannes Rue von Nordeck, som også er optaget af en ikke ringe interesse for disse ting. Tyskerne kalder denne plante for *Wundelbaum*,¹¹ latinerne for *ricinus*, grækerne for *croton* og *cici*, men araberne for *cherua*. Ralla: Er så deraf, man presser *oleum de cherua*, som så ofte nævnes i jeres recepter? Cordus: Lige netop, og den kaldes også [*oleum*] *cicinum* og [*oleum*] *ricinum*. Men jeg undrer mig over, hvorfor vore læger så hyppigt udskriver den, da den ikke fås her. Ralla: Jeg indrømmer det åbent, når jeg mangler den og alle andre [urter] som jeg ikke har, så at de doktorer, der skriver til mig, hvilke droger de ønsker, kan erstatte dem med erstatnings[droger]. Cordus: Der er mange af den slags fremmede [droger] som vi køber til høj pris her, og som vi dog uden savn kunne undvære, idet der hos os findes andre med lignende virkning, som kan skaffes uden vanskelighed og endda uden udgift. Det handler om [droger] som *zinzipha* eller *serica*, som I [apotekere] kalder *iuuba*, *mixæ* eller *mizæ*, som I kalder *sebesten*, *rhos*, som I kalder *sumach* for ikke at tale om ...”¹²

Udgangspunktet er altså, at Cordus oplyser, at det af en fodnote i Villanovas manuskript fremgår, at *herba tunici* er den samme som *polemonium*. Da Villanova ikke bringer nogen beskrivelse, tilføjer Cordus, at han ikke ved, om oplysningen er korrekt. Gallus, der har medbragt sin Brunfels indskyder, at denne også kalder *polemonium* for *sylvestris ruta*. Det er ikke helt rigtigt, Brunfels synonymiserer *polemonia* med *ruta agrestis*, i et af registrene derimod nævnes *ruta sylvestris*, men med en henvisning til *eupatorium*.¹³ Cordus er åbenbart heller ikke sikker på, at dette er rigtigt, idet han siger, at det ved han ikke og nævner et parallelt eksempel fra Brunfels, nemlig at denne anser *hiberis* (*Iberis* L).¹⁴ for at være den samme plante som *vincetocium*. Formuleringen kunne tyde på, at Cordus ikke rigtigt tror på sammenføringen af disse navne. Den måde, man i dag ville benytte, nemlig at sammenligne herbarieeksemplarer med de forskellige navne, stod ikke åben dengang. Prøver vi at gå knap

11. *Wundelbaum* er sydtysk dialekt for *Wunderbaum*.

12. *Botanologian*, p. 49-50.

13. Brunfelsius, Otho: *Herbarum vivae eicones imitationem summa cum diligentia et arteificio effigiate...* 1530., Vol. 2. 1531, p. 29. *Eupatorium* er sandsynligvis en kurveplante, Hjortetrøst.

14. Plantenavnene er stavet således som de er det hos den citerede forfatter, anvendelsen af stort eller lille begyndelses-bogstav følger samme regel. Efter den linnaeiske navnereform staves slægtsnavne med stort begyndelsesbogstav, artsnavne med lille; disse navne følges normalt af autornavnet, i denne artikel mest Linnaeus, der skrives som L. eller Adanson, der skrives Adans.

100 år frem i tid til Caspar Bauhin, der i 1600-tallets begyndelse forsøgte sig med en systematisk ordning af de mange navne og samlede det, han anså for synonyme, i grupper under et fællesnavn, mente han, at *Vincetoxicum* var en slags *Asclepias*, hvad Linné var enig med ham i.¹⁵ Bauhin sammenførte også *polemoneum* med *Jasminum* som *Jasminum polemoneum*, under hvilken kombination han samlede forskellige navnekombinationer med *ruta*. Cordus' tøven synes at have været berettiget. Derefter spørger Niger om en plante, der ikke har noget med den foregående at gøre, nemlig *tithymalus*. Cordus, der har Dioscorides hos sig, fortæller, at denne opregner syv slags *tithymalus*, men den, som Niger kommer med, er en, som Dioscorides anbringer for sig selv under navnet *lathyrus*, som altså på Cordus' tid (også kaldtes *tithymalus*). Dioscorides omtaler ganske rigtig syv slags *tithymalus* som Linnaeus to hundrede år senere alle identificerede som arter af *Euphorbia* L. (Vortemælk) med så stor sikkerhed, at end ikke den vanskelige J.P. Raven kan finde noget at udsætte herpå.¹⁶ Det skyldes, at Dioscorides netop i kapitlet om *Tithymalus* giver sine mest præcise morfologiske beskrivelser af planter. Men Linnaeus har også henført en enkelt *Tithymalus* til en slægt i en hel anden familie, nemlig til *Apocynum* L. (Singrøn) (Linnaeus benyttede beskrivelser, der ikke findes hos Cordus), så uklarhed i benævnelserne i renaissancegen spejles stadig i navngivningen. Cordus får også anbragt et par navne fra *Liber pandectarum* som synonyme (*latiua* og *letura*, begge forsvandt hurtigt ud af den botaniske litteratur) til *lathyrus* og føjer til, at den i dette værk også kaldes *cataputia minor*. Her stikker filologen Cordus hovedet frem. Han forklarer, at ordet *cataputia* er det samme som det græske *catapotia*, som er flertal og betyder 'piller'. Grunden til, at planten har fået dette navn af italienske bønder er, at dens frugter ligner piller. Den historie er meget bedre belyst i Brunfels, og det er mærkeligt, at forfatteren Cordus ikke lader Gallus, der jo har sin Brunfels med, gøre opmærksom herpå. Det er der formentlig en god forklaring på. Brunfels publicerede sjældent egen mening, men kompilerede tekster fra andre forfattere. I et af sine afsnit gengiver han Leonoceno's kritik af Plinius' naturhistorie,¹⁷ herunder hans korrektion af en fejl i *Liber pandectarum medicinae*, idet Leonoceno går til direkte angreb på forfatteren af dette værk. Han siger, at den, der har

15. Bauhinus, Caspar: *Pinax theatri botanici*, p. 303; Linnaeus, Carolus: *Species plantarum*. Holmiae 1753, p. 216. Det kan diskuteres om arten er *A. nigra* L. eller *A. vincetoxicum* L.

16. Raven, J.P.: *Plants and plant lore in ancient Greece*. Edited by Faith Raven et al. Oxford 2000, p. 91-94. Tortzen nævner i indledningen til bogen om Theophrast Ravens vitriolske 'angreb' på bl. andre Thiselton-Dyers identifikationer af antikke plantenavne.

17. "De falsa quarundam herbarum inscriptiona a Plinio". I Brunfels: *Herbarum vivae eicones* vol. II, p. 44-89, det gengivne står p. 52.

kompileret dette værk, har misforstået Dioscorides' tekst, idet denne skriver om *Chamaeleon*¹⁸ at dens blade blandet med *Absinthos* (sandsynligvis en *Artemisa*-art (Bynke)) og honning eller vand kan laves til piller, hvad der i *Pandectae* bliver til, at piller (*trocisci*) kan fremstilles af *chamaeleon*, *absinthos*, honning og *cataputia*.¹⁹ Leonoceno forklarer fejlen med, at kompilatoren ikke vidste, at hos de gamle betød *catapotia* 'piller' (*pillulae*).

Man kunne forvente, at Cordus her selv citerede eller lod Gallus gøre det, den beundrede lærer. Når han ikke gør det, er forklaringen formentlig, at Brunfels også gengiver Collenucio's modangreb.²⁰ Denne gør gældende, at kompilatoren udmærket vidste, at *Cataputia* betyder 'piller' (*pillulae*) for det skrev han ovenover og "efter nogle få linjer, i det kapitel, som han skriver om *Cataputia*, får han frem, at frø af denne plante tages og tygges ligesom piller (*Cataputia*)". Collenucio bestrider altså ikke, at en plante ved navn *Cataputia* omtales i *Liber pandectarum*, kun at kompilatoren ikke skulle have vidst, at det betyder piller. Han mener, at Leonoceno har bagtalt kompilatoren ved at ændre et enkelt bogstav (*u* til *e*, så *ut* blevet til *et*). Uenigheden viser, hvor famlende man i mange tilfælde stod over for problemerne med de senmiddelalderlige bearbejdelser og de nye kritiske udgivelser.²¹ Cordus har formentlig af den grund undgået nærmere omtale.

Da nu navnet *cataputia* er nævnt, ønsker apotekeren Ralla, når de netop har hørt om *cataputia minor*, også at høre om *cataputia major*. Cordus nævner så straks en række synonymer, nemlig *ricinus* og *cici*, det græske navn *croton* og det arabiske *cherua*. Beskrivelserne af denne og af anvendelsen af den er, sammen med andre synonymer som f. eks. *palma Christi* (efter bladenes form), så klare, at den kan identificeres som *Ricinus communis L.*, Kristpalme. Fra den udvindes den olie, som Ralla og Cordus umiddelbart efter nævner, og som i dag mest er kendt som amerikansk olie.²² Kristpalme hører til samme familie som de syv slags *tithymalus* nævnt ovenfor, nemlig *Euphorbiaceae* (Vortemælkfamilien), men ligner

18. Dioscorides' *De materia medica* 3, og 3 11.

19. Leoniceno anvender i samme afsnit såvel små som store begyndelsesbogstaver i plantenavnene, Collenucio kun store.

20. "Adversus Nic. Leonicenum Pliniomastigon defensio". I Brunfels: *Herbarum vivae Eicones* vol. II, p. 89-116. det citerede p. 106.

21. Jeg havde gerne kontrolleret, hvad der faktisk står i *Liber pandectarum medicinae*, men det eneste eksemplar, jeg har adgang til, er nedpakket i forbindelse med ombygninger i Botanisk Centralbibliotek. Om Leoniceno og Collenuccio har brugt forskellige manuskripter eller tekstudgaver, ved jeg ikke.

22. Planten, der oprindelig var hjemmehørende i Afrika, var kendt i oldtiden i hele Middelhavsområdet. Betegnelsen 'amerikansk olie' er først benyttet om olie med kraftig afførende virkning udvundet fra en anden plante, *Jatropha curcas*, der vokser i Amerika.

faktisk ikke *tithymalus*. Jeg har nævnt de syv *tithymalus* som 'slags', selvom Linnaeus senere opstillede dem som arter, *species*. Cordus benytter om dem betegnelsen *genera*, hvad også Bauhin gør i 1623.²³ Hverken i oldtiden eller i renaissanceen kendte man planternes krydsbestøvning og derfor heller ikke blomstens funktion. Den opfattelse af slægt og art (*genus* og *species*), som vi i dag har, udvikledes i slutningen af det 17. århundrede, da krydsbestøvningen blev kendt og den franske botaniker Pitton de Tournefort²⁴ gjorde slægten, *genus*, til den vigtigste inddeling i den botaniske systematik. Inddelingen var grundet på blomstens opbygning, et princip Linnaeus videreførte og udbyggede. Hvilken end oldtidens, middelalderens og renaissanceens opfattelse af slægt og art måtte have været, så var den meget forskellig fra vor, og dette medfører naturligvis, at afgrænsningen af de enheder, datidens lærde opererede med, er forskellig fra vor, et faktum, der ofte overses, når man skal forsøge at sætte de rette planter sammen med de navne, som anvendtes dengang. I Rallas og Cordus' diskussion optræder to forskellige slægter (*Euphorbia L.* og *Ricinus L.*) i vor forstand under det, som vi ville opfatte som det samme slægtsnavn. Cordus oplyser selv, at han har set *cataputia major* i en have, der tilhører Johannes Rue von Nordeck,²⁵ så han har vidst, hvorledes både *tithymalus* (hvert fald nogle af arterne) og *cataputia minor* og *major* så ud. Den morfologiske forskel i planternes opbygning har altså ikke været stor nok til, at de er blevet opfattet som enheder så fjerne fra hinanden, at de har fået forskellige navne. Cordus diskuterer dog ikke arts- eller slægtsproblemer, men alene den rette anvendelse af navnene.

Herefter bevæger samtalen sig ind på et emne, der også siden har optaget den medicinske verden, overflødig import af droger. Cordus undrer sig over, at lægerne udskriver recepter på *oleum ricinum*, når den ikke kan fås, og Ralla forklarer, at han altid meddeler lægerne det, når han ikke har et medikament til disposition, så de kan udskrive et andet. Cordus nævner derefter eksempler på indførte droger, der kan erstattes af droger udvundet af europæiske planter, hvorved han får lejlighed til at understrege forskellene på lægernes og apotekernes navne for de samme droger. Det ser uskyldigt ud, men det er det ikke. Som nævnt ovenfor, var det lægernes pligt at kontrollere, at indholdet i apoteker-krukkerne svarede til de plantedele eller -ekstrakter, der lå i dem. For mange importvarers vedkommende kendte man ikke hele planten, men kun rod eller blade eller ekstrakter heraf, frugter eller frø. Det gjorde det

23. Bauhinus, Caspar: *Pinax theatri botanici*, p. 290.

24. Joseph Piton de Tournefort (1656-1708): *Elemens de botanique, ou methode pur connaître les plantes*. Paris 1694.

25. Han må have stået Cordus nær, i slutningen af *Botanologicon* finder man et digt tilegnet ham.

vanskeligt for lægerne at gennemføre en effektiv kontrol, hvad der muliggjorde svindel. Dette fremgår tydeligt af andre passager i dialogen. At man kun har dele af planter, gør det endnu vanskeligere at kontrollere, om det, der er i krukkerne, rent faktisk er de mediciner, der er omtalt i de klassiske skrifter.

Det kunne, som det forhåbentlig er fremgået, være svært i renaissanceen at sammenføre planter og de i den antikke litteratur anvendte navne korrekt, men oldtidens digtere havde også gjort deres til at øge forvirringen. De romerske digtere, der ofte havde græske forbilleder for deres digte og regnede med det dannede publikums kendskab til de (også i romersk tid) klassiske græske forfattere, benyttede f.eks. i deres vers latinske plantenavne, der etymologisk var de samme som de græske uden hensyn til, at de betegnede forskellige planter. Mit yndlingseksempel på denne praksis findes hos Vergil. I sit digt om landbrug, *Georgica* (3.172-173), beskriver han, hvorledes unge okser skal lære at trække en læsset vogn: "lad derefter den skinnende bøge-aksel (*faginus axis*) knage tynget af den tunge byrde". I *Iliadens* 5. sang beskriver Homer, hvorledes Pallas Athene hjælper helten Diomedes (837-39): "Og hun [Pallas] steg ivrigt til vogns ved siden af den guddommelige Diomedes; og ege-akslen (*pheginos axon*) knagede vældigt ved byrden ..." Billedernes karakter og placeringen af *faginus axis* og *pheginos axon* gør det rimeligt at antage, at Vergil har lånt billedet fra Homer, dog åbenbart uden at gøre sig klart, at bøg ikke er velegnet til at gøre hjulaksler af.²⁶ De talrige kommentarer, der er udgivet, om de græske og romerske digtere og de sidstnævntes brug af de førstnævnte byder på mange eksempler, som jeg ikke skal komme ind på her, men blot gøre opmærksom på, at digterne blev flittigt konsulteret af botanikerne både i renaissanceen og senere, hvilket ikke har lettet identifikationerne.

Et stort arbejde blev udført af de lærde læger, der hyppigt også havde en fremragende uddannelse i både græsk, latin og filosofi, i de kommenterede udgaver af klassikerne, der udkom i det 17. århundrede. Manglen på et teknisk beskrivelsesapparat blev tydelig og første fuldendte forsøg på en ny formaliseret beskrivelse af planter udarbejdedes af Euricius Cordus' søn Valerius (1515-1544), og et første forsøg på egentlig klassificering af planter af Andrea Cesalpino (1519-1603).²⁷ De mange nye planter, der kom til Europa fra fremmede

26. Vergil er i det hele ikke nogen pålidelig kilde til land- eller skovbrug. K.D. White har påvist, at hans oplysninger kun i halvdelen af tilfældene er korrekte, cf. White, K.D.: "Virgil's knowledge of arable farming," i *Proceedings of the Virgil Society* 7 (1968-69) pp. 9-22.

27. Cordus, Valerius: *Annotationes in Pedacii Dioscoridis Anazarbei de medica materia libros V*. Argentorati 1561. Bogen udsendes posthumt af Conrad Gesner. Casalpinus, Andreas: *De plantis libri XVI*, Florentiae 1583.

verdensdele umuliggjorde en fortsat klamren sig til de antikke forfattere for ikke at nævne, at nye og mærkelige navne dukkede op. I beskrivelser fra Amerika f.eks. optrådte indianske navne i spansk orthografi, navne som ingen kunne udtale og derfor heller ikke huske. Så begyndte forfatterne selv at give dem navne, men da der ingen regler var for, hvorledes dette skulle gøres, øgede det antallet af navne mere end antallet af nye planter. En reorganisering af plantenaavngivning var nødvendig. Det mest gennemgribende forsøg var Tourneforts ovenfor nævnte, hvor han definerede slægter, men ikke arter. Omtrent samtidig foretog John Ray (1628-1705) en dybtgående analyse af den eksisterende litteratur, sammenholdt resultaterne med de omhyggeligste beskrivelser af planter og forsøgte oprydning i navnene. Men først Carl Linnaeus (1707-77) tog skridtet fuldt ud og opstillede regler for navngivning i *Critica Botanica* (1737) og i endelig form i *Philosophia botanica* (1751). Hans brud var så radikalt, at han end ikke respekterede den praksis, der trods alt havde bredt sig, at benytte de ældste navne, man kunne verificere. I lærebogen *Philosophia botanica* gennemgik han, hvad enhver botaniker bør vide, i 365 aforismer. Af disse omhandler numrene 210 til 255 navngivning samlede i kapitlet *Nomina*. Linnaeus gentager fra tidligere i samme værk, at botanikkens opgave er at ordne og navngive planter. Navngivningen er knyttet til ordningen på den måde, at hver slægt (*genus*) tildeles et slægtsnavn og hver art et beskrivende navn, *nomen legitimum specificum*, der beskriver hvilke træk, der adskiller arten fra alle andre arter i den pågældende slægt. Desuden tillægges hver art et *nomen triviale*, et enkelt ord, som inden for den nævnte slægt kun må benyttes om een art. Derudover opstillede Linnaeus en række regler for, hvorledes navne måtte gives. Navne, der var givet tidligere, bevarede kun, hvis de passede ind i det nye regelsæt. I § 211 nævner han f.eks. at religiøst betingede navne er absurde, hvorfor navne som *Pater Noster* (*Cyperus*), *Noli me tangere* (*Impatiens*) og *Palma Christi* (der var brugt om både *Ricinus* nævnt ovenfor og om en orchidé-art) forkastedes. Navne måtte ikke misbruges til at mindes helgener eller mænd, der var berømte i almindelighed (§ 236), derimod bevarede han poetiske navne; navne, dannede efter guders navne, var helliget konger eller fortjente af dem, der havde fremmet botanikken (§ 237). Naturligvis bevarede Linnaeus også slægtsnavne, der var helliget store botanikere (§238). Han mente, at kun slægtsnavne, der kendtes fra latin eller græsk måtte anvendes, dog med et smuthul. Kunne et barbarisk navn, f. eks. et arabisk, minde om eller ligne latin eller græsk, kunne det accepteres (§228), f.eks. kunne det arabiske navn for banan, *Musa*, bruges, fordi det lignede navnet på den romerske læge Musa, det amerikanske *Anona* kunne bruges, fordi det lignede det latinske *annona* osv. Det kinesiske *Thea* kunne accepteres, fordi det lignede der græske *thea*

(gudinde). Han opstillede en række andre betingelser, som jeg ikke skal komme ind på her, men konsekvensen var, at størstedelen af de gamle navne kasseredes som slægtsnavne, eller, hvad der øgede forvirringen, benyttedes til andre slægter end dem, de oprindeligt havde betegnet. *Ilex* f.eks., der var navnet på Sten-Eg (*Quercus ilex* L.), bevarede som artsepithet, men som slægtsnavn hæftedes det på Kristtorn (*Ilex aquifolium* L.), det græske navn for Pil, *Itea*, brugte Linnaeus til en helt anden slægt, Druved, der intet har med Pil at skaffe; til denne slægt han nemlig valgt det latinske *Salix*.

Linnaeus' store samtidige, Albrecht von Haller (1708 – 1777) protesterede både mod det linnaeiske system og ændringen af navnene. Han mente, at hvis navnene forsvandt, ville den viden, der var knyttet til dem, også forsvinde. Det fik han i et vist omfang ret i, men selvom mange andre samtidige (for ikke at nævne eftertiden) var uenige med Linnaeus i hans definition af slægten, sejrede systemet alligevel, fordi det var det lettest anvendelige og det, der bragte den bedste orden i planternes bestemmelse og navngivning. I løbet af 1760'erne blev systemet og navnene stort set enerådende i Europa og Amerika. Det viste sig at have mangler, der til dels blev afhjulpet ved, at den dansk-norske botaniker og elev af Linnaeus, Martin Vahl (1749 – 1804), knyttede et bestemt herbarieark til benævnelsen af en plante. Den schweiziske A.P. de Candolle (1778 – 1841) præciserede denne praksis i sin lærebog *Théorie élémentaire de botanique* (1813). Siden 1905 er navngivningen reguleret af International Code of Botanical Nomenclature, der nu revideres hvert femte år ved International Botanical Congress. Systemet lider under, at kravet om, at førstegangsbeskrivelsen eller diagnosen stadig skal skrives på latin, opretholdes, selvom færre og færre kender dette sprog og diagnoserne tydeligt bærer præg heraf.

Selvom der altså nu er regler for navngivning, kan man ikke lade de gamle navne gå helt i glemmebogen. De gamle tekster benyttes stadig i videnskabs- og disciplinshistorie specielt naturligvis i medicin-, farmaci- og botanikhistorie. Filologer, der arbejder med antikke tekster, har brug for at vide, hvilke planter, navnene betegner (eller for at vide, at det ved man ikke), filologer og folkemindeforskere, der arbejder med plantenaavne på moderne sprog, har brug for denne viden, fordi mange folkelige navne er oversættelseslån fra de kasserede lærde navne (eller omvendt). Endvidere kan kendskab til de antikke kilders oplysninger om anvendelse af plantematerialer være nyttig ved tolkning af arkæologiske fund.

Man kan naturligvis opretholde det standpunkt, som Tortzen citeres for i indledningen, at holde sig fra hvepseboet, et synspunkt forfatteren ikke lægger skjul på er inspireret af J.P. Raven. Dennes syn på problemet er dog noget mere nuanceret, idet han i forelæsninger har

vist, at planter undertiden med stor sikkerhed kan identificeres, et synspunkt jeg deler.²⁸ Forsøg på identifikation af planter kan forløbe vidt forskelligt. Jeg vil nævne nogle planteflavne fra et digt af Zacharias Widing, skrevet i anledning af Christian IVs fødsel i 1577, som for nogle år siden blev mig tilstillet af Peter Zeeberg, der arbejder med en oversættelse af denne hyrdeidyl.²⁹

I en passage imod digtets sidste del (vv. 574-590) mener digteren Widing, at jorden bør frembringe de smukkeste blomster i det danske rige (*Daniaci regni nitidos ... flores*), *rosa*, *viola*, *colocasia*, *lilium*, *cythisus*, *ros marinus*, *thymus*, *caltha*, *libanotis*, *amaracon*, *iris*, *hedera*, *menta*, *gramen*, *amaranthus* og *acanthus*. Alle disse navne (med undtagelse af *gramen*) er også i dag velkendte som planteflavne, nogle repræsenterer slægter (i vor forstand), der i dag ikke forekommer naturligt i Danmark. En del af dem har i det 16. århundrede været dyrket som haveplanter (f. eks *Lilium L.*, der ikke findes vildtvoksende her, medmindre man medregner den Franske Lilie, *Iris L.*), andre har været tilstede både som spontane og som dyrkede (evt. som forskellige arter, nemlig *Thymus L.*, *Caltha L.*, *Viola L.* og *Mentha L.*), andre kan kun have været her som dyrkede (*Acanthus L.*, *Amaracus L.*). Det bør bemærkes, at man i datiden ikke på samme måde som nu skelnede mellem spontane og indførte arter. Ved forsøg på identifikation må man holde sig for øje, at der i datiden ikke fandtes et slægts- eller artsbegreb, der svarer til det, vi kender. Det nærmeste man kan komme er at undersøge, hvorledes samtiden benyttede disse navne. Det gøres ved gennemgang af samtidig litteratur. I et ovenfor flere gange citeret værk, Caspar Bauhins *Pinax theatri botanici* fra 1623 er samlet de for Bauhin kendte navne på planter og ordnet i grupper under benævnelser, som forfatteren mente dækkede de i gruppen nævnte. Grupperne er defineret ved beskrivelser, der er sammensatte af citater fra Dioscorides, Plinius og Theophrast (Gaza's oversættelse) og deres voksesteder er derfor hos Bauhin overvejende angivet i Middelhavsområdet. Da Bauhin havde adgang til næsten alt, der var udkommet indtil ca. 1600, findes de latinske navne, der har været til disposition for Widing, i hans værk. Som eksempler har jeg valgt tre navne af de 16 nævnt ovenfor. Planter med navnet *acanthus*

28. Jævnfør note 15.

29. IOLAS ECLOGA QUA CANITUR *genethliacon recens nato illustri principi, D. Christiano, Potentissimi Danorum Regis, Frederici secundi etc. Filo...* Autore Zacharia à Vviding.. Hafniæ 1577. Jeg er Peter Zeeberg taknemmelig for at stille såvel originaltekst som den på det tidspunkt endnu ikke færdiggjorte oversættelse til min disposition. Digtet vil blive publiceret af Det danske Sprog- og Litteraturselskab i et udvalg af hyrdedigte fra dansk renæssance i en tekstkritisk udgave med dansk paralleloversættelse. Såvel den latinske som danske tekst er nu tilgængelig på selskabets renæssance-tekstbase: <http://renaessancesprog.dk>.

samlede Bauhin i to grupper: *A. sativus vel mollis* og *A. aculeatus*, svarende til den inddeling, Plinius anvendte i sin naturhistorie.³⁰ Disse to grupper benævnte Linnaeus senere *Acanthus mollis* og *A. spinosus* med henvisning til Bauhin.³¹ De vokser ikke spontant i Danmark, så det ville det være rart at vide, om de blev dyrket her i det 16. og 17. århundrede. De er med sikkerhed eftervist i plantelister fra 1600-tallet.³² I et manuskript fra 1601 anføres navnet Engtidsel om *Acanthus mollis* L.³³, så det kan ikke udelukkes, at planten har været dyrket her. Cordus forklarer sine venner, at planten også kaldes *branca ursina*, og at han har set den i Ferrara, hvad er særligt havde glædet ham, fordi Vergil nævner den i sine *Bucolica*.³⁴ Skal navnet opfattes som betegnelse for en spontant forekommende, må betydningen 'torn' lægges til grund, men det er næppe sandsynligt, at Widing ønskede torne og tidsler for kronprinsens fod.³⁵ Navnet *colocasia* får også umiddelbart botanikeren til at undre sig. Bauhin opfatter dette navn som synonymt med *Faba Ægyptia* og henfører det til *Arum/Aron Ægyptiacum*,³⁶ altså en plante, der har hjemme i Ægypten. Linnaeus kaldte den *Arum colocasia* L. Det er ret ejendommeligt, idet Dioscorides' beskrivelse af blomsten og navnlig frugtknuden upåtvivlig er en *Nymphaea*, altså Nøkkerose, eller *Nelumbo Adans.*, *Lotus*,³⁷ og hans beskrivelse af *Aron/Arum* er ligeså sikkert, hvad vi i dag kalder *Arum* L. Bauhin oplyser videre med Theophrast og Dioscorides som kilde, at *Colocasia* er betegnelsen for roden af planten.³⁸ Den plante, Theophrast og Dioscorides beskriver, er den ægyptiske Nøkkerose. Bauhin omtaler *Nymphaea*, og danske navne for den, Hvid Åkande og eller dens nære slægtning Gul Åkande

-
30. Caspari Bauhini *Pinax theatri botanici* 1623, p. 382-83. Plinius beskriver den ene som *aculeatus crispus*, den anden som *laevis* (h.n. 22, 76).
31. Caroli Linnaei *Species plantarum* Holmiae 1753, p. 639.
32. Annie Christensen: *Haverne dengang*. København 1999, pp. 147, 149, 181, 209, 210, 212.
33. Johan Lange: *Ordbog over Danmarks plantenavne*. København 1959 vol 1, p. 7.
34. Cordus. *Botanologicon*, p. 52. Cordus var i sin samtid mest kendt som forfatter af epigrammer og hyrdedigte, se: Dilg, Peter: *Das Botanologicon des Euricius Cordus. Ein Beitrag zur botanischen Literatur des Humanismus*. Marburg 1969, p. 8 og 12. *Branca ursina* anbringer Bauhin (p. 157) sammen med *Acanthus* under *Sphondylium*, som Linnaeus kaldte *Heracleum spondylium* L. og under *Acanthus sativus* (p. 383).
35. Plinius oplyser, at *acanthus* var en prydplante (Plin.h.n. 22,76). At opfatte *acanthos* i betydningen ἄκανθα 'torn' ville lede tanken hen på Genesis 3,18. Septuagintas ἄκανθας er i vulgata oversat ved *spinas*. Ønskede Widing at henvise til den slags planter, er *carduus* en mere nærliggende mulighed.
36. Caspari Bauhini *Pinax theatri botanici* 1623 p 195-196; bestemmelsen er sket på grundlag af beskrivelser i Theophrast (4,8,7-8; her hedder planten κύαμος) og Dioscorides (2.106: κύαμος Αἰγύπτιος).
37. De to slægter er trods stor lighed i morfologi og frugtknudens bygning ikke er nærbeslægtede. *Nelumbo* er formentlig indført til Ægypten ca. 500 f. Kr. Theophrasts beskrivelse af den λωτός, der vokser i Euphrat (H.P. 4. 8. 10) kunne være *Nelumbo nucifera* Gaertner, hvorimod κύαμος Αἰγύπτιος sandsynligvis er *Nymphaea lotus* L. Dioscorides' beskrivelse passer bedst på *Nymphaea lotus* L.
38. Dioscorides *De materia medica* 2, 128. *Arum* og *Nymphaea* er helt forskelligt opbyggede og kan ikke forveksles.

(*Nuphar luteum* L.) fra 1500- og 1600-tallet viser, at den har været kendt i Danmark på Widings tid.³⁹ Det har *Arum maculatum* L. også været.⁴⁰ Navnet *Aron* findes i 1500-tallet, formentlig brugt om *Arum maculatum* L., så man kan forestille sig, at Widing har benyttet *colocasia* i betydningen *arum*, måske også som betegnelse for Åkande (*Nuphar* L.) eller Nøkkerose (*Nymphaea* L.), der jo som *Lotus* viser sine blomster i vandoverfladen.

Hedera, der på dansk hedder Vedbend, har sandsynligvis ikke vokset spontant i Danmark i 1500-tallet, da klimaet var koldere end nu. Det danske navn, Vedbend, er kendt fra 1300-tallet. Det betyder dog ikke, at Widing nødvendigvis har ment denne plante. Hos Bauhin regnes dette navn for et synonym for *chamaecisissos*, som Linnaeus kaldte for *Glechoma hederacea* L., Korsknep. Dette skyldes en særdeles indviklet historie med sammenblanding af de to navne, som Theophrast anvendte for *Hedera helix* L., nemlig *kissos* og *helix* (som han fastholdt var forskellige planter), med *chamaikissos*, der benyttedes af Dioscorides og Plinius.⁴¹ Uheldigvis har Plinius skrevet, at blomsten hos *hedera* kan nærme sig purpurfarve og ligner *rosa silvestris*, og det er vanskeligt at forene med Vedbends små grøngule blomster. Plinius' omfattende beskrivelse af Vedbends store formvariation indbefatter sandsynligvis også Korsknep. I Brunfels' bog, som Cordus og hans venner tog med på ekskursion, er *Hedera* afbildet som Korsknep,⁴² og på et tidspunkt diskuterer de en *Salvie*-art, der hos Theophrast er kaldt *sphacelos*,⁴³ hvis mulige synonymer er *chamaecissus* og *hedera terrestris*, men Cordus tror ikke helt på det, og navnlig ikke på, at det er en *Asclepios*, som Brunfels har ment. Cordus, der i sin samtid var kendt som forfatter af epigrammer og hyrdedigte, nævner end ikke som en mulighed, at *hedera* kan være Vedbend.⁴⁴ Har Widing kendt til tidens urtebøger og den tysk-protestantiske digtning, kan han mene Korsknep (eller *Salvie* eller *Asclepias*), som var vildtvoksende i Danmark.

39. Lange, Johan: *Ordbog over Danmarks plantnavne* Vol. 2 1960, pp. 120-124. Formen *Nymphaea* endda kendt fra begyndelsen af 1400-tallet.

40. Lange, Johan: *Ordbog over Danmarks plantnavne* vol 1. 1959, pp. 140-141. Som Arons Vrt (1546, Aron 1577).

41. Dioscorides *De materia medica* 4.125, Plinius h.n. 24.135.

42. Brunfelsius: *Herbarum vivae eicones*. Vol. I, 1530, p. 167. I Vol. II, p. 48-49 gennemgår Brunfels i et kapitel "cissos et cisthos" dette ejendommelige forhold og mener, det skyldes, at Plinius ved en fejl forårsaget af navneligheden har medtaget oplysninger om blomsten hos *κίσθος* (fra Theophrast *H.P.* VI, 2, 1; Plinius h.n.24, 81) og anført dem under *hedera* sammen med oplysninger om *κισσός* (Plinius h.n. 16, 145)

43. Theophrast: *Historia plantarum* 6,1,4.

44. Cordus: *Botanologicon*, p. 91-92. Cordus som epigrammatiker: se note 34.

Man kan også vende problemet på hovedet. Zeeberg gør opmærksom på, at tanken om at jorden skal lade blomster bryde frem som gave til barnet nævnes i Vergils fjerde ekloge. Blandt de blomster, digteren nævner, er *acanthus*, *colocasia* og, som der står, *errantis hederas* -"den slyngende vedbend".⁴⁵ Denne vending går igen hos Widing (v. 588). Det er i øvrigt påfaldende, at de tre plantenavne står samme sted i versene som hos Vergil.⁴⁶ Det er derfor en nærliggende tanke, at Widing har lagt sine vers så tæt på Vergil, for at den dannede læser skulle genkende henvisningen. Det fører kongeriget Danmark ind i den hyrdeidyl, Vergil fremstiller og derved ind i centrale dele af europæisk kultur og historie. Dertil kommer, at *hedera* iflg. oplysninger hos Plinius fra de ældste tider har været benyttet til hæderskranse, en skik han fører tilbage til en gammel frugtbarhedsgud. Denne skik skulle også være brugt af Alexander den Store.⁴⁷ Vergil-kommentatoren Servius (4. årh.) skriver om *acanthus* i eclogue 4, at digteren mente "at denne plante synes at have vokset til ære for Augustus".⁴⁸ I en tid, hvor stort set enhver frembringelse af kunstnerisk eller litterær art havde emblematiske overtoner, er denne tolkningsmulighed næppe udelukket. Det kan naturligvis også være et ønske hos digteren om at vise sin lærdom. Herpå kunne den omstændighed, at han i stedet for at benytte den latinske form *amaracus* bruger det græske *amaracon* og den græske akkusativ *Irin* i stedet for den latinske *Irim* også tyde.⁴⁹ Er Widings hensigt at lede læserens tanker mod antikke hyrdeidyller, er det ikke nødvendigt at antage, at planterne skal anses for danske, som Widing ellers hævder (v. 576), og de temmelig indviklede forklaringer på brugen af navne som *colocasia* og *acanthus* om danske planter er overflødige. Hos Vergil er der næppe tvivl om, at *hedera* betyder Vedbend (Korsknap er aldeles uegnet til hæderskranse, den visner for hurtigt). Det fjerner imidlertid ikke det problem, enhver omhyggelig oversætter står med, nemlig hvilke danske navne, der bør oversættes til. Men det er en anden historie.

peter.wagner@webspeed.dk

45. Vergil: *Eclogie* IV. v.19-20. Her gengivet efter: *Virgil*, with an english translation by H. Rushton Fairclough in two volumes I. London. 1967, p. 30.

46. Hos Vergil står *acanthus* i såvel eclogerne, som *Georgica* og *Aeneiden* på de steder, hvor jeg har fundet det, altid sidst i verset.

47. Plinius *h.n.* 16, 9; 16, 144.

48. Her citeret efter *Thesaurus Linguae Latinae*.

49. Vergil benytter de latinske former (*Aen.* I.663 og IX.803). *Virgil*, with an english translation by H. Rushton Fairclough in two volumes I. London. 1967, p. 30.